

Grävling

© Erik R. Lindström, Örnbo viltfakta 2007

Enligt en efterhängsen tradition biter grävlingen tills benet krasar. Därför skall den som jagar grävling alltid vara utrustad med stenkol eller knäckebröd i stövelskaften sägs det. Man kan undra vad som ligger bakom. Själv har jag fångat åtskilliga tiotal grävlingar med håv av säckväv i en pannlampas sken utan att ha blivit annat än nafsad i stöveln. Visserligen hade grävlingarna fullt sjå att fräsa mot hunden som ställt dem i nattmörkret, men inte heller den blev någonsin biten. En amerikansk viltforskare som en gång följde med på grävlingfångst blev förbluffad över djurets milda humör. Han hade erfarenhet av den betydligt mer vildsinta amerikanska grävlingen. Men kanske finns det någon förklaring till benkrossartraditionen i grävlingens biologi.

Grävlingen har funnit ett sätt att leva på gränsen mellan växtätare och rovdjur. Man har kallat den "allätare", men ett bättre namn vore kanske "plockare". Den bökar runt och plockar i sig allt ätbart den hittar; från bär och frukter över insekter till ägg och fågelungar. Inom ekologin talar man om detta som grävlingens "födonisch". Någon verklig allätare är den inte eftersom den inte kan utnyttja gräs och andra fiberrika födoslag som hjortdjur och många gnagare. Inte heller är någon vidare effektiv jägare till skillnad från de flesta av sina släktingar i mårdfamiljen.

Andra plockare bland däggdjuren i vår fauna är igelkotten, råttan, vildsvinet och brunbjörnen. Vi kunde antagligen själva räknas dit innan vi kulturellt bredde ut oss över så gott som alla tänkbara födonischer utom de rena växtätarnas. Att leva som plockare har emellertid sina sidor på våra nordliga breddgrader. Problemet är att födan blir oåtkomlig under vintern. Detta har grävlingen, igelkotten och björnen löst genom att gå i gryt och sova bort den ogästvänliga årstiden. Råttan har anslutit sig till människan som med lagerhållning, hus och uppvärmning lyckats bemästra kylan och snön. Vildsvinet klarar sig inte utan stödutföring om vintern blir hård och lång och får anpassa sin utbredning till detta.

I grävlingens viktklass finns ingen annan konkurrent om plockarnas föda. Under en period hade den heller inga fiender här i landet utöver människan. På senare år har man visat att vargen ta många grävlingar. Men det finns annat som begränsat grävlingstammens täthet och utbredning. Det gäller speciellt tillgången på områden med grävlingföda. Grävlingens naturliga miljö är ädellövskogar, alkärr och andra rika naturtyper. Där finner den en stabil tillgång på plockmat som daggmask, skalbaggs-larver m.m. Grävlingen kom hit och spred sig över landet under årtusendena efter det att inlandsisen dragit sig tillbaka. Då var

sådana miljöer vanliga långt upp i landet. För drygt 5.000 år sedan hade värmetiden passerat sitt maximum och lövskogarnas utbredning började krympa. Å andra sidan var detta också den tid då människan började röja skogen för odling och bete. Det kunde för grävlingens del kompensera förlusten av naturliga miljöer.

Idag är grävlingen i barrskogslandskapets södra delar beroende av de fläckar av kulturmark — betesmark, slåtterängar och åkermark, ofta i olika stadier av igenväxning — som ligger spridda i barrskogen likt ljusa öar i ett mörkgrönt hav. I Bergslagen anpassar grävlingarna sina hemområden till dessa öar. I en undersökning vi gjorde vid Grimsö forskningsstation runt 1990 visade sig varje grävlingfamilj ha sitt hemområde centrerat kring en sådan ö. Där öarna låg långt ifrån varandra var hemområdena stora och omgavs av obebodda områden. Låg öarna tätare var hemområdena mindre och täckte all mark i området. I medeltal omfattade ett hemområde lika mycket kulturmark i alla olika områden.

Jag gjorde experimentet att plocka bort grävlingar i en sådan ö av gammal betesmark m.m. Från början fanns där en hane och två honor. Det visste jag efter att ha haft dem märkta med tatuering och radiohalsband sedan en längre tid. Jag hade också rätt god kontroll på grävlingarna i de närmaste omgivningarna. På hösten 1986 togs de ursprungliga tre grävlingarna bort. Detta följdes av en omedelbar invandring av grävlingar som tidigare haft sin hemvist i anslutning till kulturmarksöar i omgivningarna. Även tre av dessa togs bort, och invandringen fortsatte. På våren 1987 fanns lika många grävlingar i området som året innan.

Resultaten skall tolkas som att grävlingarna är revirhävande och i reviren lever små grupper, klaner, av grävlingar. Oftast är djuren i en klan nära släkt. Reviren är åtskilda och ett djur som råkar komma in på en annan klans marker åker på stryk. I en batalj vinner oftast den som har hemmaplan, och den som inte ger sig i tid kan få så svåra skador att den avlider. Det som gör att det ändå alltid är ett tryck på reviren av andra grävlingar är de lockande möjligheterna att hitta en partner, att komma upp sig socialt till en dominant position i en ny klan eller att helt enkelt hitta en plats att leva. När ett revir som i experimentet plötsligt blir ledigt är andra grävlingar inte sena att utnyttja chansen.

Vän av ordning undrar hur grävlingens revirbeteende kan kopplas till behovet av kol eller knäckebröd i stövlskaften. Jo, människan har genom historien intagit två grundläggande attityder till vilda djur. Antingen vill man ha ihjäl dem eller också vill man på ett eller annat sätt ta hand om dem. Grävlingen har råkat ut för bägge delarna. Den grävling man har tagit om hand, oftast som unge, upplever människan som en artfrände. Och en sådan kan

som nämnts råka illa ut om grävlingen ser sin position hotad. Kanske är det den typen av incidenter med tama grävlingar som givit upphov till ryktet om djurets aggressivitet. Vilda grävlingar försöker visserligen ofta skrämmas genom att resa ragg och fräsa, men så fort de får tillfälle smiter de undan i mörkret.